

Andrzej Czyżewski, Katarzyna Smeździk-Ambroży

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

e-mails: andrzej.czyzewski@ue.poznan.pl, katarzyna.smezdik@ue.poznan.pl

DOPLATY DO DÓBR PUBLICZNYCH W ROLNICTWIE INDYWIDUALNYM W POLSCE PO INTEGRACJI Z UE*

SUBSIDIES FOR PUBLIC GOODS IN INDIVIDUAL AGRICULTURE IN POLAND AFTER THE INTEGRATION WITH THE EU

DOI: 10.15611/pn.2017.491.09

JEL Classification: E02, H23, Q18

Streszczenie: Celem artykułu było określenie, czy występują różnice w pozyskiwaniu przez rolników z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa na tle kraju i regionu Wielkopolskiego dopłat do dóbr publicznych ze wspólnej polityki rolnej UE (WPR). Zakres czasowy analiz objął lata 2004-2014, przestrzenny – Polskę ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolski, zaś podmiotowy – indywidualne gospodarstwa rolne FADN, prowadzące rachunkowość rolną nieprzerwanie od 2004 do 2014 roku z poszczególnych województw w Polsce (4224 gospodarstwa) i powiatów w Wielkopolsce (811 gospodarstw). Dowiedziono, że pozyskiwanie środków finansowych z dopłat do dóbr publicznych w ramach WPR było w latach 2004-2014 zróżnicowane przestrzennie w skali Polski i Wielkopolski i w obu przypadkach zależało od uwarunkowań zasobowych rolnictwa.

Słowa kluczowe: dopłaty do dóbr publicznych, WPR, Polska, Wielkopolska.

Summary: The aim of the article was to determine whether there were differences in applying subsidies for public goods between individual farms from areas with different conditions of resources in Poland and in Wielkopolska region. Research contain the individual farms from Poland (4224 farms) and Wielkopolska region (811 farms) which were leading agricultural accounting from 2004 to 2014. The assessment of agricultural resource conditions in Poland and Wielkopolska was conducted on the basis of the data of the 2002 Agricultural Census. The time range of the analysis covered the years 2004-2014, spatial – Poland with particular attention to Wielkopolska. The article showed that obtaining subsidies for public goods in years 2004-2014 was spatially differentiated in Poland and Wielkopolska region. In both cases, it depended on the conditions of resources in agriculture.

Keywords: subsidies for public goods, CAP, Poland, Wielkopolska region.

* Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/07/D/HS4/01601.

1. Wspólna polityka rolna a dopłaty do dóbr publicznych

Dobra publiczne mają właściwości odróżniające je od dóbr prywatnych. Powszechnie uważa się, że dobra prywatne mają dwie charakterystyczne cechy – rywalizacja w konsumpcji, gdyż skonsumowane przez jedną osobę nie mogą być już konsumowane przez kogoś innego, oraz wyłączość posiadania i używania [Kargol-Wasiluk 2008, s. 91]. Natomiast dobra publiczne, w odróżnieniu od prywatnych, charakteryzują się takim samym kosztem dostarczania zarówno jednej, jak i kilku osobom, brakiem podzielności korzyści wynikającej z ich konsumpcji oraz niemożnością wyłączenia kogoś z korzystania z nich [Samuelson, Nordhaus 2007, s. 579]. Ostatnia z właściwości dóbr publicznych powoduje, że w przeciwieństwie do dóbr prywatnych nie wstępuje potrzeba zapłaty jako warunek ich konsumpcji, co z kolei implikuje brak bodźców do ich dostarczania [Baldock, Hart, Scheele 2014, za: Guth, Majchrzak, Smędzik-Ambroży 2017, s. 52]. Teoria dóbr publicznych jest więc wykorzystywana do uzasadniania funkcji państwa, a także konieczności opodatkowania [Kwiatkowski 2017, s. 95; Ratajczak 2005, s. 177]. Niektóre z dóbr dostarczanych przez rolników, w związku z prowadzoną przez nich działalnością produkcyjną na obszarach wiejskich, mają charakter dóbr publicznych. Są one wykorzystywane przez całość społeczeństwa, a ich konsumpcja nie jest związana z koniecznością ponoszenia opłat przez osoby z nich korzystające. W przypadku dóbr publicznych dostarczanych przez rolnictwo producent rolny poprzez wynagradzanie środkami finansowymi za ich dostarczanie jest stymulowany do ich świadczenia przez politykę rolą, a jednocześnie zastępuje funkcje państwa w tym zakresie. Gospodarstwa rolne w UE są wspierane dopłatami ze wspólnej polityki rolnej (WPR) zarówno za realizację funkcji produkcyjnych, jak i za dostarczanie dóbr publicznych, tj. bioróżnorodność, ochrona środowiska naturalnego i krajobrazu, poprawa stosunków wodnych. Zmiana kierunków wsparcia z produkcyjnego na rzecz dóbr publicznych jest widoczna w WPR od 1992 r.¹ Rolę wynagrodzeń za świadczone dobra publiczne odgrywają w stosunku do gospodarstw rolnych w Polsce dopłaty z WPR: za odłogowanie, rolnośrodowiskowe, do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) i pozostałe dopłaty do rozwoju obszarów wiejskich [Czyżewski, Smędzik-Ambroży 2017, s. 152 i 153]. Każda z tych dopłat spełnia kryteria dopłat do dóbr publicznych, tzn. konsumpcja stanu środowiska przestrzennego i naturalnego obszarów wiejskich tworzona przez działania wspierane finansowo

¹ Można wyróżnić dwa podokresy w funkcjonowaniu wspólnej polityki rolnej UE. Pierwszy (od momentu jej powstania do reformy Mac Sharry'ego w 1992 roku) był czasem polityki podaźowej, nastawionej na cel samowystarczalność żywnościowej UE przez wsparcie cenowe, poprawę produktywności oraz stabilizację rynków rolnych, co doprowadziło do kryzysu nadprodukcji i eksplozji wydatków z WPR w latach 70. i 80. XX w [Komisja Europejska 2016]. Drugi, formalnie zapoczątkowany w 1992 r., to czas polityki na rzecz popytu, w którym coraz większą rolę odgrywa wsparcie rolnictwa za dostarczane dobra publiczne (szerzej zob. też [Czyżewski, Czyżewski 2016; Czyżewski, Stępień 2013 i 2014; Floriańczyk, Rembisz 2012, s. 5; Poczta i in. 2007; Poczta 2010; Śmigła 2013, s. 247, 248]).

tymi dopłatami ma charakter inkluzywny, a także nie występuje konieczność ponoszenia opłat za korzystanie z nich². Przeprowadzone badania wykazały, że wykorzystanie różnych instrumentów polityki rolnej UE w Polsce jest zróżnicowane przestrzennie w zależności od sposobu produkcji rolnej (intensywny *versus* ekstenywny), co z kolei jest warunkowane wyposażeniem rolnictwa w zasoby (szerzej zob. np. [Czubak, Sadowski, Wigier 2014; Pawlewicz, Bórawski 2013, s. 276; Pajewski 2014, s. 74]). W związku z tym celem artykułu było określenie, czy po integracji Polski z UE występują różnice w pozyskiwaniu przez rolników z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa na tle kraju i regionu wielkopolskiego dopłat do dóbr publicznych ze wspólnej polityki rolnej UE (WPR). W artykule postawiono hipotezę, że pozyskiwanie środków finansowych z dopłat do dóbr publicznych w ramach WPR jest zróżnicowane przestrzennie w skali Polski i Wielkopolski. Pozytywna weryfikacja tej hipotezy pozwoli stwierdzić, że pozyskiwanie środków finansowych z UE, oddziałujących na stan dóbr publicznych obszarów wiejskich w Polsce, jest zróżnicowane przestrzennie i zależy od uwarunkowań zasobowych rolnictwa w skali krajowej i regionalnej (na przykładzie Wielkopolski).

2. Metodyka badań

W artykule zostało wykorzystane podejście badawcze umożliwiające uporządkowanie województw (regionów) i powiatów w Wielkopolsce względem uwarunkowań zasobowych rolnictwa w stosunku do obszarów referencyjnych³. Tymi obszarami była Polska dla województw oraz Wielkopolska dla powiatów. Wykorzystano analizę porównawczą obszaru badanego z referencyjnym. Zastosowano wartości median dla Polski i Wielkopolski w zakresie wyposażenia ilościowego (udział użytków rolnych w powierzchni ogółem, wielkość gospodarstwa, liczba ciągników i przyczep wykorzystywanych rolniczo) i jakościowego (wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej, liczba osób z wykształceniem wyższym rolniczym pracują-

² Przy czym możliwa jest sytuacja, że dzięki tym dopłatom może powstać obszar zamknięty na terenie wiejskim, a warunkiem wejścia do niego będzie poniesienie określonych opłat przez potencjalnych konsumentów. Na razie jednak tworzone dzięki tym dopłatom: stan środowiska naturalnego i krajobrazu, a także stosunki wodne na obszarach wiejskich, mają charakter czystych dóbr publicznych, czyli takich, o które nie trzeba rywalizować i z których używania nie można nikogo wykluczyć [Samuelson, Marks 2009, s. 638].

³ Taką samą metodologię porządkowania regionów w Polsce oraz powiatów w Wielkopolsce względem uwarunkowań zasobowych rolnictwa w stosunku do obszarów referencyjnych zastosowano w artykule pt. *Wpływ wspólnej polityki rolnej UE na różnice w produktywności rolnictwa indywidualnego z obszarów o odmiennych uwarunkowaniach zasobowych (przypadek gospodarstw FADN z regionu wielkopolskiego na tle sytuacji w Polsce)* autorstwa M. Guth i K. Smędzik-Ambroży oraz pt.: *Sytuacja finansowa indywidualnych gospodarstw rolnych FADN z obszarów o odmiennych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa – podobieństwa i różnice i Efektywność i produktywność indywidualnych gospodarstw rolnych z Wielkopolski w latach 2004-2012 (na podstawie danych FADN)* autorstwa K. Smędzik-Ambroży, dlatego artykuł zawiera w części metodologicznej ich fragmenty.

cych w rolnictwie, wydatki inwestycyjne) w celu rangowania względem nich odpowiednio województw i powiatów w zakresie uwarunkowań zasobowych do produkcji rolnej. Ponieważ artykuł dotyczy rolnictwa indywidualnego, zastosowano wartości charakteryzujące indywidualne gospodarstwa rolne. Poza tym w analizie obszary referencyjne stanowiły rolę wzorców, a zastosowanie median dla Polski i Wielkopolski pozwoliło na klasyfikację województw i powiatów względem uwarunkowań zasobowych dla rolnictwa indywidualnego. Obszarom, które posiadały wyposażenie w poszczególne zasoby niższe o więcej niż 5% poniżej mediany, przypisano wartości -1 , tym, które posiadały wyposażenie w poszczególne zasoby wyższe o więcej niż 5% powyżej mediany, przypisano wartości $+1$. Tym, które posiadały wyposażenie w poszczególne zasoby wyższe/niższe o 5% powyżej/poniżej mediany, przypisano wartości 0 . Obszary, w których ocenach przeważały wartości $+1$ nad -1 i 0 , uznano za posiadające dodatnie (korzystne) uwarunkowania zasobowe do produkcji rolnej (względem obszarów referencyjnych). Obszarom, w których ocenach przeważały wartości -1 nad $+1$ i 0 , uznano za posiadające ujemne (niekorzystne) uwarunkowania zasobowe. Obszary, w których ocenach wartości -1 , $+1$ i 0 były takie same lub przeważało 0 , uznane zostały za posiadające neutralne uwarunkowania zasobowe rolnictwa. W szeregowaniu wykorzystano dane Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 roku [GUS 2003a-b; Witek 1993; Urząd Statystyczny w Poznaniu 2003a-c], ponieważ był to okres bezpośrednio poprzedzający integrację Polski z UE. Pozwoliło to wyróżnić grupy obszarów (województw i powiatów) różniące się uwarunkowaniami zasobowymi do produkcji rolnej (posiadające korzystne, niekorzystne i neutralne uwarunkowania zasobowe do produkcji rolnej w skali kraju (względem Polski) i regionu (względem Wielkopolski)). W ten sposób wyodrębniono grupy województw i powiatów w Wielkopolsce różniące się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa indywidualnego. Do regionów o korzystnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa należały województwa: pomorskie, kujawsko-pomorskie, warmińsko-mazurskie, wielkopolskie i opolskie, zaś powiatów: obornicki, gnieźnieński, średzki, śremski, gostyński, krotoszyński, rawicki. Grupę województw o neutralnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa względem Polski stanowiły regiony: zachodniopomorski, lubuski, dolnośląski, łódzki, mazowiecki, podlaski, lubelski, zaś skupienie powiatów o neutralnych uwarunkowaniach zasobowych w odniesieniu do Wielkopolski stanowiły następujące powiaty: pільski, wągrowiecki, szamotulski, międzychodzki, poznański, grodziski, wolsztyński, kościański, wrzesiński, pleszewski, leszczyński, kolski, kępiński. Do województw o niekorzystnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa względem wzorca należały województwa: podkarpackie, śląskie, małopolskie i świętokrzyskie, a powiatów w Wielkopolsce: złotowski, czarnkowsko-trzcianecki, chodzieski, nowotomyski, słupecki, koniński, jarociński, turecki, kaliski, ostrowski, ostrzeszowski. Położenie na tych obszarach stanowiło kryterium grupowania indywidualnych gospodarstw rolnych prowadzących rachunkowość rolną według systemu zbierania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych w UE, czyli FADN.

Następnie przeprowadzono analizę porównawczą wartości środków finansowych osobno w ramach poszczególnych rodzajów dopłat do dóbr publicznych, przypadających na jedno indywidualne gospodarstwo rolne FADN z grup regionów i powiatów w Wielkopolsce różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa indywidualnego. W tym celu wykorzystano średnie wartości dopłat do dóbr publicznych, a więc dopłat: za odłogowanie, rolnośrodowiskowych, do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) i pozostałych dopłat do rozwoju obszarów wiejskich dla całego okresu badawczego, który stanowiły lata 2004-2014. Następnie porównano wartości dopłat do dóbr publicznych w wyodrębnionych względem uwarunkowań zasobowych rolnictwa indywidualnego grupach regionów i powiatów w Wielkopolsce w poszczególnych latach okresu badawczego. Ponieważ w latach 2004-2014 nie występowały w rolnictwie polskim dopłaty za odłogowanie, pominięto je w dalszych analizach. Tak skonstruowana metodologia badawcza umożliwiła osiągnięcie celu opracowania, jakim było: określenie, czy po integracji Polski z UE występowały różnice w pozyskiwaniu przez rolników, z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa na tle kraju i regionu wielkopolskiego, dopłat do dóbr publicznych ze wspólnej polityki rolnej UE (WPR). Zakres czasowy analiz objął więc lata 2004-2014, przestrzenny – Polskę ze szczególnym uwzględnieniem Wielkopolski zaś podmiotowy – indywidualne gospodarstwa rolne prowadzące rachunkowość rolną FADN nieprzerwanie od 2004 do 2014 roku, a więc 4224 gospodarstwa, w tym 811 gospodarstw z Wielkopolski.

3. Wsparcie finansowe dóbr publicznych w Wielkopolsce na tle pozostałych regionów kraju po 2004 roku

W odniesieniu do Polski po integracji z UE średnie wartości dopłat rolnośrodowiskowych oraz do obszarów ONW były najniższe na obszarach charakteryzujących się niekorzystnymi uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa na tle kraju, a największe w grupie regionów charakteryzujących się neutralnymi uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa w skali kraju. Odwrotnie było w skali regionu wielkopolskiego, gdzie rolnicy z powiatów zaklasyfikowanych do grupy obszarów o niekorzystnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa w skali Wielkopolski osiągnęli najwyższe średnie wartości dopłat do działań rolnośrodowiskowych i do obszarów ONW, przypadających na jedno indywidualne gospodarstwo rolne FADN w latach 2004-2014 (zob. tab. 1). Przy tym należy zaznaczyć, że rolnicy z województw zachodniopomorskiego i lubuskiego uzyskali zdecydowanie najwyższe wartości dopłat do działań rolnośrodowiskowych i obszarów ONW w latach 2004-2014. Dla pierwszego z nich średnia wartość dopłat do działań rolnośrodowiskowych na jedno indywidualne gospodarstwo rolne FADN w latach 2004-2014 wynosiła aż 6037 zł, zaś dla drugiego 6141 zł. W przypadku dopłat do obszarów ONW wartości te wynosiły dla województwa zachodniopomorskiego 5015 zł, zaś dla lubuskiego aż 7082 zł. Były to wartości zdecydowanie najwyższe zarówno w grupie regionów o neutralnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa, jak i dla regionów z całej Polski.

Badania potwierdzają, że w Polsce programy rolnośrodowiskowe realizowane są głównie przez gospodarstwa znajdujące się w północnej i zachodniej części kraju, co wcześniej zauważyli A. Pawlewicz i P. Bórawski [2013, s. 276] oraz T. Pajewski [2014, s. 74]. Z punktu widzenia przeznaczenia tych działań przyczynia się to do ograniczenia intensywności produkcji rolnej na tych obszarach. W przypadku innych dopłat do rozwoju obszarów wiejskich, czyli dopłat za dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE, do usług doradztwa rolniczego, do poprawy jakości produktów rolniczych, do szkoleń, do zalesiania i do zachowania równowagi ekologicznej środowiska leśnego [Floriańczyk i in. 2014, s. 26], zróżnicowanie w przypadku gospodarstw z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa na tle Wielkopolski było niewielkie. Większe zróżnicowanie w tym zakresie wystąpiło pomiędzy grupami regionów w Polsce (zob. tab. 1).

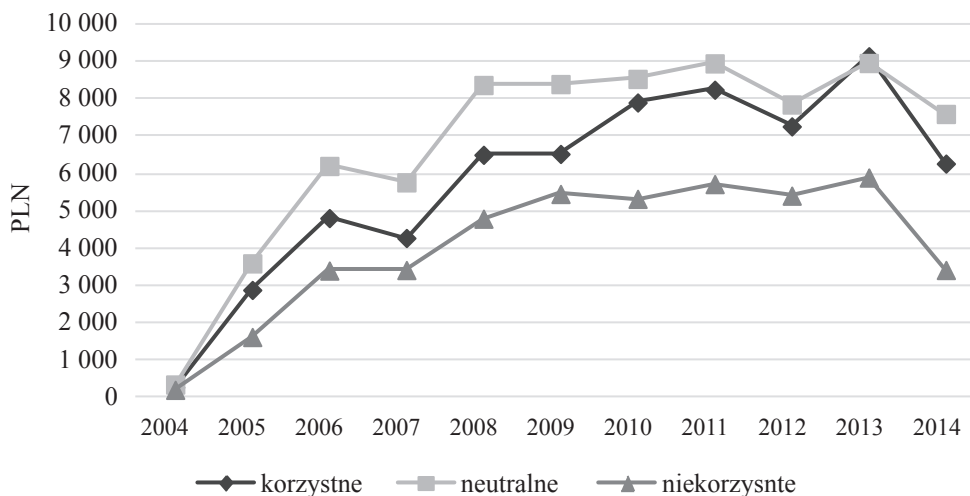
Tabela 1. Wartości dopłat do dóbr publicznych na jedno indywidualne gospodarstwo rolne FADN – wartości średnie dla lat 2004-2014 w PLN (ujęcie krajowe i regionalne)

Obszary o uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa		Dopłaty rolnośrodowiskowe	Dopłaty do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania	Dopłaty inne do rozwoju obszarów wiejskich
W skali Polski	korzystnych	2750,47	2746,51	337,98
	neutralnych	2796,46	3528,17	465,79
	niekorzystnych	2211,09	1093,67	760,02
W skali Wielkopolski	korzystnych	1266,77	1612,08	269,62
	neutralnych	1097,98	2535,44	225,05
	niekorzystnych	1526,84	3389,40	256,41

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych polskiego FADN.

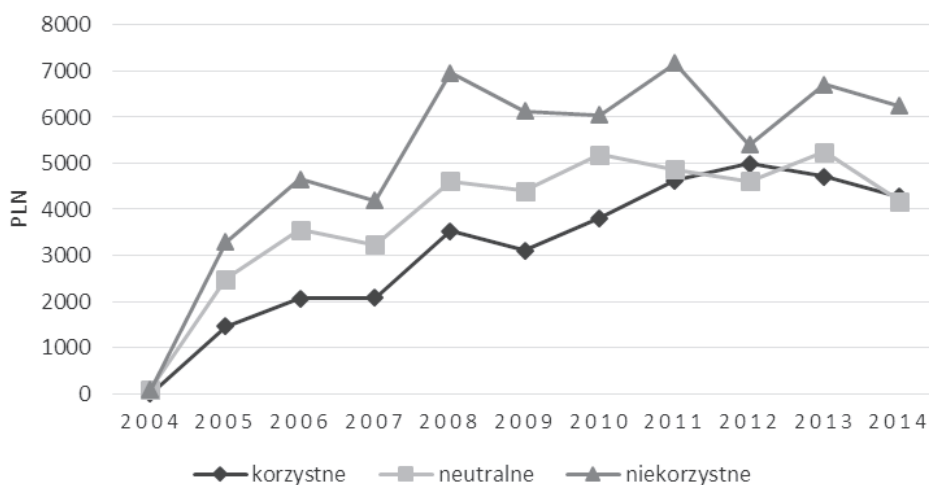
Porównując natomiast rys. 1 i 2, dostrzec można występowanie różnic w wartości dopłat do dóbr publicznych, przypadających na jedno indywidualne gospodarstwo rolne FADN, z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa zarówno w skali Polski, jak i regionu wielkopolskiego. Dotyczyło to każdego z lat badanego okresu i szczególnie widoczne było w latach 2005-2012. W 2012 roku różnice w tym zakresie zdecydowanie zmniejszyły się, a w przypadku różnic pomiędzy gospodarstwami z obszarów o korzystnych i neutralnych uwarunkowaniach zasobowych wyniosły, w latach 2012-2014, zaledwie o 7,66% więcej dla ujęcia krajowego i 0,37% w skali Wielkopolski na korzyść gospodarstw z obszarów o neutralnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa. Przy czym dla Wielkopolski wartości dopłat do dóbr publicznych na indywidualne gospodarstwo rolne FADN w 2012 r. z obszarów o niekorzystnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa były podobne jak w skupieniach powiatów o korzystnych i neutralnych uwarunkowaniach zasobowych. Konwergencja w tym zakresie pomiędzy powiatami należącymi do skupień o odmiennych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa w skali regionu wielkopolskiego nie była jednak stałą tendencją, ponieważ w latach na-

stępnym poziomie różnic w tym zakresie zdecydowanie powiększył się (por. rys. 2). Dane zilustrowane na rys. 1 i 2 potwierdzają więc hipotezę opracowania, że pozyskiwanie środków finansowych z dopłat do dóbr publicznych w ramach WPR jest zróżnicowane przestrzennie w skali Polski i Wielkopolski.

Rys. 1. Dopłaty do dóbr publicznych na jedno indywidualne gospodarstwo rolne FADN z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa w Polsce w latach 2004-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych polskiego FADN.

Rys. 2. Dopłaty do dóbr publicznych na jedno indywidualne gospodarstwo rolne FADN z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa w Wielkopolsce w latach 2004-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych polskiego FADN.

W tym miejscu należy również podkreślić odmienność występującą w całym badanym okresie dla ujęcia krajowego i regionu wielkopolskiego. Otóż we wszystkich latach okresu 2004-2014 w skali Polski indywidualne gospodarstwa rolne FADN z obszarów o niekorzystnych uwarunkowaniach rolnictwa względem kraju osiągały najniższe wartości dopłat do dóbr publicznych. Natomiast w przypadku Wielkopolski było na odwrót, tzn. indywidualne gospodarstwa rolne FADN z obszarów o niekorzystnych uwarunkowaniach rolnictwa względem Wielkopolski osiągały zdecydowanie najwyższe wartości dopłat do dóbr publicznych (por. rys. 1 i 2). Świadczy to o tym, iż w tym zakresie tendencje podrzędne nie przekładają się na tendencje nadrzędne, a więc może wystąpić tu błąd złożenia polegający na mylnym przenoszeniu zależności z poziomu gospodarstw rolnych w skali regionu na poziom wyższy, czyli w tym przypadku na poziom rolnictwa indywidualnego w skali kraju. Poza tym na podstawie przeprowadzonych badań można powiedzieć, że w przypadku Wielkopolski w latach 2004-2014 występował efekt synergii między gospodarstwami z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa w skali tego regionu. Świadczą o tym najwyższe średnie wartości dopłat do dóbr publicznych w latach 2004-2014 w indywidualnych gospodarstwach rolnych FADN z obszarów o niekorzystnych uwarunkowaniach zasobowych dla rolnictwa w skali Wielkopolski, a najniższe w gospodarstwach z obszarów o korzystnych uwarunkowaniach zasobowych w skali regionu wielkopolskiego (zob. rys. 2). Zgodnie z tym, co wcześniej powiedziano, efekt synergii między gospodarstwami może zachodzić w sytuacji, gdy na najlepszych glebach dopuści się relatywnie wysoki poziom intensywności nakładowej, oszczędzając w ten sposób środowisko przyrodnicze na obszarach o wysokiej wartości środowiskowej [Zegar 2014, s. 204]. Przeprowadzone badania dowodzą, że gospodarstwa w Wielkopolsce z obszarów o niekorzystnych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa, będąc wynagradzane za dostarczanie pozarynkowych dóbr publicznych, umożliwiają funkcjonowanie i rozwój intensywnego rolnictwa z obszarów o korzystnych uwarunkowaniach zasobowych do produkcji rolnej w Wielkopolsce, stając się buforem wzrostu rolnictwa na tych obszarach. W przeciwieństwie do Wielkopolski w Polsce nie są spełnione warunki do występowania efektu synergii między gospodarstwami z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa na tle kraju (zob. rys. 1).

4. Zakończenie

Rolnicy dostarczają dobra publiczne, za co są wynagradzani dopłatami z WPR. Do dopłat takich należą dopłaty: za odłogowanie gruntów rolnych, za podejmowanie działań rolnośrodowiskowych, do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania oraz do rozwoju obszarów wiejskich. W artykule dowiedziono, że zarówno w Polsce, jak i w regionie wielkopolskim po integracji z UE występowały znaczne różnice w pozyskiwaniu środków finansowych z dopłat do dóbr publicznych przez indywidualne gospodarstwa rolne z obszarów różniących się uwarunkowaniami za-

sobowymi rolnictwa w skali kraju i Wielkopolski. Wyniki przeprowadzonych badań pozwalają uznać za prawdziwą hipotezę, że pozyskiwanie środków finansowych z dopłat do dóbr publicznych w ramach WPR jest zróżnicowane przestrzennie w skali Polski i Wielkopolski. W artykule dowiedziono również, że tendencje w zakresie pozyskiwania dopłat do dóbr publicznych przez gospodarstwa FADN w Wielkopolsce nie przekładają się na tendencje w skali kraju, co może powodować błąd złożenia. Pokazano również, że w przypadku Wielkopolski można powiedzieć o występowaniu efektu synergii w tworzeniu warunków do wzrostu w indywidualnym rolnictwie, pomiędzy gospodarstwami z obszarów różniących się uwarunkowaniami zasobowymi rolnictwa w skali tego regionu. Wyniki badań zaprzeczają występowaniu takiego efektu w rolnictwie indywidualnym w Polsce.

Literatura

- Baldock D., Hart K., Scheele M., 2014, *Public Goods and Public Intervention in Agriculture*, <http://enrd.ec.europa.eu> (10.09.2014).
- Czubak W., Sadowski A., Wigier M., 2014, *Inwestycje w rolnictwie polskim po integracji z Unią Europejską*, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań.
- Czyżewski A., Czyżewski B., 2016, *Research challenges for agricultural economics in the new paradigm*, [w:] Czyżewski B. (red.), *Political Rents of European Farmers in The Sustainable Development Paradigm. International, National and Regional Perspective*, PWN, Warszawa, s. 18-27.
- Czyżewski B., Smędzik-Ambroży K., 2017, *The regional structure of the CAP subsidies and the factor productivity in agriculture in the EU 28*, *Agricultural Economics – Zemledelska Ekonomika*, no. 63(4), s. 149-163.
- Czyżewski A., Stępień S., 2013, *Ekonomiczno-społeczne uwarunkowania zmian paradygmatu rozwoju rolnictwa drobnotowarowego w świetle ewolucji wspólnej polityki rolnej*, *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych*, nr 2, s. 25-39.
- Czyżewski A., Stępień S., 2014, *Reform of the Common Agricultural Policy 2014-2020. Assessment of the negotiations results from the Polish point of view*, *Proceedings of the 2014 International Conference „Economic Science for Rural Development”*, no. 33, s. 142-151.
- Floriańczyk Z., Mańko S., Osuch D., Płonka R., 2014, *Wyniki standardowe 2013 uzyskane przez gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki standardowe*, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
- Floriańczyk Z., Rembisz W., 2012, *Dochodowość a produktywność rolnictwa polskiego na tle rolnictwa unijnego w latach 2002-2010*, *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, t. 12, nr 1, s. 53-62.
- GUS, 2003a, *Charakterystyka rolniczej przestrzeni produkcyjnej Polski*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- GUS, 2003b, *Ciągniki, maszyny i inne środki transportu w gospodarstwach rolnych*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- GUS, 2003c, *Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Guth M., Majchrzak A., Smędzik-Ambroży K., 2017, *Resource conditions and subsidies for public goods in UE*, *Proceedings of the 2017 International Conference „Economic Science for Rural Development”*, no. 44, s. 52-57.

- Guth M., Smędzik-Ambroży K., 2017, *Wpływ wspólnej polityki rolnej UE na różnice w produktywności rolnictwa indywidualnego z obszarów o odmiennych uwarunkowaniach zasobowych (przypadek gospodarstw FADN z regionu wielkopolskiego na tle sytuacji w Polsce*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław (w druku).
- Kargol-Wasiluk A., 2008, *Teoria dóbr publicznych a paradygmat ekonomii sektora publicznego*, Zarządzenie Publiczne Nr 3(5)/2008, s. 91-116.
- Komisja Europejska, 2016, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/index_en.htm (21.01.2016).
- Kwiatkowski S., 2017, *Teoria dóbr publicznych i rynkowe mechanizmy ich produkcji*, [w:] Machaj M. (red.), *Pod prąd głównego nurtu ekonomii*, Instytut Ludwiga von Misesa, Warszawa, s. 95-120.
- Pajewski T., 2014, *Programy rolnośrodowiskowe jako forma wspierania ochrony środowiska na terenach wiejskich*, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego *Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, nr 107.
- Pawlewcz A., Bórawski P., 2013, *Realizacja programu rolnośrodowiskowego w Polsce*, *Roczniki Naukowe SERiA*, t. XV, z. 2.
- Poczta W., 2010, *Wspólna Polityka Rolna UE po 2013 roku – uzasadnienie, funkcje, kierunki rozwoju w kontekście interesu polskiego rolnictwa*, *Wieś i Rolnictwo*, nr 3(148), s. 38-55.
- Poczta W., Pawlak K., Kiryluk-Dryjska E., Siemiński P., 2007, *Perspektywy polskich gospodarstw rolnych w europejskim modelu rolnictwa*, *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnych i Agrobiznesu*, t. IX, z. 2, s. 288-301.
- Ratajczak M., 2005, *Współczesne teorie ekonomiczne*, Wyd. AE w Poznaniu, Poznań.
- Samuelson F.W., Marks G.S., 2009, *Ekonomia menedżerska*, PWE, Warszawa.
- Samuelson P., Nordhaus W., 2007, *Ekonomia 2*, PWN, Warszawa.
- Smędzik-Ambroży K., 2017a, *Efektywność i produktywność indywidualnych gospodarstw rolnych z Wielkopolski w latach 2004-2012 (na podstawie danych FADN)*, [w:] Czyżewski A., Matuszczak A. (red.), *Ocena i przyszłość wspólnej polityki rolnej po 2020 r.*, Wyd. KPSW w Bydgoszczy (w druku).
- Smędzik-Ambroży K., 2017b, *Sytuacja finansowa indywidualnych gospodarstw rolnych FADN z obszarów o odmiennych uwarunkowaniach zasobowych rolnictwa – podobieństwa i różnice*, [w:] Czyżewski A., Matuszczak A. (red.), *Ocena i przyszłość wspólnej polityki rolnej po 2020 r.*, Wyd. KPSW w Bydgoszczy (w druku).
- Śmigła M., 2013, *Stan i perspektywy rozwoju rynku mleka w Unii Europejskiej w świetle zniesienia kwot mlecznych*, *Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis. Oeconomica*, nr 299, s. 237-250.
- Urząd Statystyczny w Poznaniu, 2003a, *Użytkowanie gruntów, powierzchnia zasiewów i pogłowie zwierząt gospodarskich województwo wielkopolskie*, Poznań.
- Urząd Statystyczny w Poznaniu, 2003b, *Ważniejsze dane o podregionach, powiatach i gminach województwa wielkopolskiego*, Poznań.
- Urząd Statystyczny w Poznaniu, 2003c, *Wybrane elementy sytuacji ekonomicznej gospodarstw rolnych; województwo wielkopolskie*, Poznań.
- Zegar J.S., 2014, *Zrównoważony rozwój rolnictwa w świetle paradygmatu konkurencyjności*, [w:] Kowalski A., Wigier M., Wieliczko B. (red.), *WPR a konkurencyjność polskiego i europejskiego sektora żywnościowego*, IERiGŻ, Warszawa.